

1. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования / Е.В. Бондаревская // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 11–17.
2. Галузинський В.Г. Основи педагогіки та психології вищої школи / В.Г. Галузинський, М.Б. Євтух. – К. : ІНТЕЛ, 1995. – 168 с.
3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс] / Режим доступу : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учебник для вузов / И.А. Зимняя. – Изд. 2-е, доп., испр. и перераб. – М. : Логос, 2002. – 384 с.
5. Національний освітній глосарій: вища освіта / за ред. В.Г. Кременя. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.
6. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. – Львів, 2016. – 64 с.
7. Савчин М.В. Психологічні засади організації особистісно-професійного зростання майбутнього педагога: навчальний посібник / М. Савчин, Л. Василенко// - Дрогобич: РВВДДПУ ім.І.Франка,2012. -24с.
8. Сацков Н.Я. Практический менеджмент. Методы и приемы деятельности руководителя. Донецк : Сталкер, 448 с.
9. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] / Химинець В. – Режим доступу : <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.

Людмила Іванцев
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРОЯВУ СУБ'ЄКТИВНОГО ВІДЧУТТЯ САМОТНОСТІ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ЮНОСТІ

Постановка проблеми. В наші дні, на жаль, все рідше трапляється можливість отримувати моральну й духовну підтримку, обговорювати життєві проблеми, підтримувати теплі і щирі дружні стосунки. У сучасному суспільстві, усі члени якого перебувають у ізоляції один від одного, абиякий емоційно забарвлений зв'язок стає життєвою вигодою, пов'язаною із багатством. У дефіциті перебувають душевна теплота, розуміння, співчуття, легкі й невимушені відносини як у родинах, так і, загалом, у стосунках серед людей. Сучасна

зовнішня і внутрішня ізоляція призводить до роз'єднаності, а ця, в свою чергу, до нестачі глибоких емоційних контактів.

Нездатність людини до побудови сприятливих і продуктивних взаємин з іншими людьми спричинює відчуття самотності, яке супроводжується людським переживанням нещастя та невдоволеності життям. Отож, однією із ознак самотності є відсутність спілкування або ж дефіцитне спілкування як окремий вид утрудненого спілкування, що окреслюється невдоволеністю потреби у спілкуванні (зв'язку) з іншими людьми та недостатністю прагнень віднайти відповідних засобів відшкодування через глибокі особистісні дефекти, такі як відчуженість та самотність [13].

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні психологічних особливостей виникнення та прояву суб'єктивного відчуття самотності в період ранньої юності.

Виклад основного матеріалу. Апелюючи до досліджень О. Бодальова та В. Куніциної, наукові доробки яких спрямовані на вивчення спілкування як соціального феномену, беремо до уваги встановлений означеними вченими факт, що до властивостей, які викликають труднощі у спілкування належать аутичність, сором'язливість, невротизацію, відчуженість, надмірну сенситивність та самотність [1]. Відповідно, такі особистісні характеристики як сором'язливість і відчуженість можуть належати до передумов виникнення самотності, яка, власне, і призводить до появи комунікативних труднощів. Саме тому значна кількість людей відчувають болісну самотність не тільки в ізоляції, а навіть в певній групі людей, серед близьких друзів і навіть у родинному оточенні.

У своїх працях відомий учений Е. Фромм, самотність подає як стан, що розкривається у формі загального, стійкого переживання, наявного на різних етапах особистісного розвитку[10]. Зазвичай самотність асоціюється із дорослим віком, етапами зрілості, з людьми репродуктивного віку. Проте, існуючі дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених констатують, що найбільш актуально проблема самотності виявляється в юності, а вперше досягає-

ться людиною в підлітковому віці. Поясненням цього факту виступає специфіка вікових задач вказаних вікових періодів, серед яких розвиток рефлексії, потреба в самопізнанні, прийнятті та визнанні новий рівень самосвідомості, кризовими явищами, які стосуються насамперед самооцінки [4]. Якщо брати до уваги процес онтогенетичного становлення особистості, то етап, на якому відбувається перетворення дитини на юнака, як ніякий інший визначається новими психологічними й емоційними утвореннями, своєрідними рисами. Проте даний процес може ескортуватися проявами негативізму, спадом результативності і спроможності до навчальної мобільності, незалежністю від дорослих при емоційно-позитивному ставленні до свого родинного кола.

Своєрідною рисою раннього юнацького віку є індивідуалізм, особливо в прагненні бути самим собою. Але в ході своєї індивідуалізації, ізолювання свого «Я», юна особа зіштовхується із проблемою самотності. Прагнучи довести в першу чергу самому собі та показати оточенню свою самостійність та унікальність, молоді люди прагнуть до усамітнення, що допомагає їм в індивідуалізації. На думку І. Кона «.....відчуття самотності – це звичайне явище, результат народження внутрішнього життя....» [5].

Відомо, що всі життєві періоди насичені різними проблемами і труднощами, які саме пов'язані із розвитком та становленням, і, які змушують поводитись певним чином, вимагаючи нових умінь і навичок, підтверджень і спростувань. Значна частина вчених наголошує у своїх дослідженнях про те, що особам в ранній юності приходить зіштовхнутися з такими основними проблемами як усвідомлення власної автономності, самостійності і незалежності від батьків та формування ідентичності, що означає креативне «Я», яке гармонійно поєднує різні структурні розмежування їхньої особистості [7].

Досягнення автономності, самостійності і незалежності в ранньому юнацькому віці не означає припинення батьківського впливу на юну особу, адже цей вплив присутній навіть після завершення юнацького віку. У наукових джерелах автономію, самостійність і незалежність деякі вчені подають крізь призму феномену саморегуляції. Відповідно, самостійність і незалежність

означає прийняття власного оцінювання і регуляція власної поведінки. Звичайно, що постійно зростаюча потреба в самостійності і незалежності спричинює появу суперечок у сімейному колі, що ускладнюють взаємини між членами родини, і тоді для отримання емоційної підтримки і надійної бази нових цінностей молоді люди віддають перевагу дружнім відносинам [7]. Отож, в ранньому юнацькому віці провідною потребою виступає міжособистісна взаємодія як розуміння і визнання близької людини, а також групова взаємодія як наявність позитивної групової оцінки. Групова приналежність полегшує незалежність юним особам від дорослого оточення і підтримує почуття емоційного благополуччя та стійкості, так як спілкування з ровесниками є важливим і своєрідним каналом інформації, крім того, групова діяльність виступає як особливий вид міжособистісних відносин на основі виняткового виду емоційного контакту [5].

В період власного ототожнення та пошуку свого місця в системі суспільних відносин юним особам дуже необхідна підтримка та розуміння дорослого оточення, близьких і рідних людей. У випадку не отримання її, юнаки пристають до таких же собі подібних однолітків, поступово потрапляючи під вплив асоціальних угруповань. Останні, надаючи реальну фізичну, психологічну, моральну і навіть матеріальну підтримку, формують впевненість у захисті від приниження, глузувань, зневаги та кривди [11]. Як бачимо, особи раннього юнацького віку надають перевагу товариству однолітків, і тому нереалізованість їх у груповій взаємодії та недостатня підтримка авторитетних людей може спричинити появу відчуття непотрібності і як наслідок відчуття самотності та відчуження [9]. Більше того, юні особи, як ніхто інший, прагнуть до налаштування довірливих відносин з одним із своїх однолітків. Юнацька дружба унікальна, це відносини, побудовані на взаємній прив'язаності, спільності інтересів і поглядів. Однак потреба в інтимності в осіб даної вікової категорії практично невиситима, тому забезпечувати її тривале існування вкрай важко через постійне збільшення вимог та варіативність стандартів дружби. При появі такого почуття як любов, рівень емоційної інтенсивності дружби поступово

знижується, так як це відчуття, включаючи довірливі відносини, ще й передбачає більшу міру інтимності. В результаті, як правило, після удаваних захоплень, з'являється перша правдива закоханість. Уявні мрії юних осіб про таке дивовижне і вкрай необхідне почуття як любов, вказують на існуючу потребу, а саме потребу у душевній близькості, емоційному теплі та розумінні [8].

Демонструючи правдиву картину немаловажності позначення відчуття самотності та відчуження на осіб раннього юнацького віку, слід виділити причини, які обумовлюють виникнення такого стану. У даному контексті досліджуваної проблеми, доречними будуть наукові доробки С.В. Малишевої та Н.А. Рождественської, в яких авторки акцентують увагу на наступних причинних позиціях: 1) свідоме сприймання себе як виняткову, незвичайну, неповторну особистість; 2) дефіцит задовільної кількості міжособистісних контактів з однолітками; 3) екзистенційна криза сенсу життя на даному віковому періоді; 4) примусове утримування юних осіб в небажаних для них групах [6].

Із зміною кожного вікового періоду, приходять нове розуміння значення і смислу понять «самотність» і «самота». Для дитячого бачення властиве розуміння цих понять у плані різновиду власного фізичного стану, а для осіб підліткового та юнацького віку ці поняття наповнюються психологічним змістом з деяким ціннісним аспектом: позитивним або негативним [14].

Неспростовний феномен присутності самотності в ранньому юнацькому віці, вимагає звернення уваги на процес відображення сприйняття свого стану самотності юними особами та практичне застосування даного стану як ресурсу. Критичне відчуття самотності у даному віці може стати можливістю для самовдосконалення юних осіб або ж відповідним ресурсом для розвитку таких якостей як людяність, самовідданість, співчутливість, гуманність, милість [12].

Особливості переживання самотності в період ранньої юності поза всяким сумнівом ескортується розвитком низки особистісних новоутворень, а в ситуаціях конфлікту виступає неодмінним компонентом цілого комплексу психоемоційних відповідей. У своєму дисертаційному дослідженні В. Лашук відзначає, що самотність в деяких особистісних процесах виступає в ролі

психологічного стабілізатора або дестабілізатора емоційних відповідей. В наслідок самотності юні особи навчаються бути вільними і захищеними від повсякчасного соціального підкріплення [3].

Серед чинників самотності (особистісних, соціальних та ситуаційних) пріоритетними відзначаються особистісні, зокрема: замкнутість, поведінкова відчуженість, низька самооцінка, підвищена збудливість, сором'язливість, надмірна самовпевненість, зайва самокритичність, егоїстичність, емоційна нестійкість, агресивність, адиктивна поведінка, нетовариськість. Соціальним чинникам теж приділяється належна увага, адже до них належить соціальне відторгнення, тобто неприйняття групою однолітків, що призводить до відсутності у молодих людей «свого» кола спілкування [2].

Таким чином, період ранньої юності несе в собі деякий функціональний зміст і ставить перед представниками даної вікової категорії відповідні завдання. Для благополучного розв'язання цих завдань юним особам потрібне не тільки позитивне і сприятливе спілкування із авторитетними і важливими у їх житті дорослими, а ще й спілкування на очікуваному для них рівні із еталонною групою ровесників. Зачасте перебування наодинці сприяє усвідомленню власного внутрішнього світу, тому усамітнення для молодих людей даного віку є можливістю переосмислити, переглянути й адаптуватися, сформуванню оновленого варіанту своєї ідентичності та погодити її з оточенням, досягти протекцію, визнання та схвалення з боку інших. У випадку невиконання цих умов юні особи почуваються відстороненими, неприйнятими і непотрібними, та в результаті самотніми.

Відкинутість, неприйняття, непотрібність, незрозумілість та ізолюваність від оточення призводять до формування у молодих людей відчуття власного безсилля, нещастя та відповідного психічного стану як пригніченість. Ці факти знижують рівень самооцінки, самоповаги у означених осіб та викривлюють їх самосприйняття. Як наслідок вони вважають себе незахищеними, знехтуваними, непотрібними, непривабливими, сором'язливими, обмеженими та нікчем-

ними, а це ознаки самотності. Потреба втамувати це глибоке почуття підштовхує зовсім юних, проте самотніх людей до адиктивної поведінки.

Список використаної літератури

1. Бодалев А.А. Психология общения : энциклопедический словарь / под общ. ред. А. А. Бодалева. Москва : Изд-во «Когито-Центр», 2011. 600 с. ;
2. Корчагина С.Г. Генезис, виды и проявления одиночества. Москва : Московский психолого-социальный институт, 2005. 196 с.
3. Лашук В.Г. Психологічні особливості переживання самотності в юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Лашук Вікторія Григорівна. Київ, 2010. 20 с.
4. Киселева В. Подростковое одиночество // Школьный психолог. 2002. № 8. С.32
5. Кон И.С. Психология юношеского возраста. Москва, 1979. С. 254
6. Малышева С.В. Особенности чувства одиночества у подростков / Малышева С.В., Рождественская О.В. // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. 2001. №3. С. 63-68
7. Крайг Г. Психология развития : [учеб. Пособие] / Грейс Крайг, Дон Бокум ; науч. ред. пер. на рус. яз. Т. В. Прохоренко ; [пер. с англ. А. Маслова и др.]. 9. изд. Москва : Питер, 2004. 939 с.
8. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: ТЦ «Сфера», при участии «Юрайт-М», 2001.464с.
9. Миронец М.Г. Психологічні особливості переживання самотності в підлітковому віці та юнацькому віці // Наука і освіта. 2013. № 1-2. С. 66-68
10. Петрович Ж.В. Дитина в складних життєвих обставинах: соціально-педагогічне забезпечення прав [Текст]: монографія. Рівне : видавець О. Зень, 2010. 368 с.
11. Рогова Е.Е. Переживание одиночества подростками и юношами с разной социальной направленностью // Вопросы психологии. Москва, 2007. №5 С. 39-46
12. Слободчиков И.М. Современные исследования переживания одиночества / Психологическая наука и образование. 2007. №3. С. 27 – 35.
13. Улунова Г.Є. Психологічна корекція ускладненого спілкування учнів. Київ, 2006. 20 с.
14. Швалб Ю.М. Психологія самотності: консультативна робота // Психолог (Шкільний психолог). 2007. №17. С.5-7

Наталія Іванцев

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ
ОСНОВНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ВИНИКНЕННЯ АДІКТИВНОЇ
ПОВЕДІНКИ В ОСІБ РАНЬОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ**